

Nr 130

Utlåtande i anledning av väckta motioner om vissa militära markersättningsfrågor i Övre Norrland.

(1:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Nils-Eric Gustafsson m. fl.* (I: 369) och den andra inom andra kammaren av herr *Larsson i Hedenäset m. fl.* (II: 448), har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsamt utredning och därav föranledda förslag syftande till undanröjande av de olägenheter och intrång som vållats fastighetsägare i Övre Norrland i samband med de förvärv av mark respektive nyttjanderätt som för kronans räkning skett genom 1942 års militära markersättningsnämnd och 1944 års markersättningsdelegerade.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande, hänvisas till motionen II: 448.

Över motionerna har, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, utlåtanden avgivits av *överbefälhavaren* efter hörande av militärbefälhavaren för VI. militärområdet och länsstyrelsen i Norrbottens län, som överlämnat yttrande av lantbruksnämnden i länet. Se *Bilaga* till detta utlåtande.

Utskottet. I en vid 1956 års riksdag väckt motion framlades förslag om en översyn beträffande vissa av 1942 års militära markersättningsnämnd under 1940-talet inköpta och arrenderade markområden i Norrbottens län i syfte att möjliggöra ett återförande av dessa områden till de ursprungliga fastigheterna eller tillförande till desamma av annan tillgänglig skogsmark i motsvarande utsträckning. I sitt över motionen avgivna, av riksdagen godkända utlåtande nr 174 framhöll utskottet att enligt vad chefen för försvarsstaben i samråd med fortifikationsförvaltningen uttalat ifrågasvarande markområden vore av väsentlig betydelse från försvarssynpunkt. Någon återgång av denna mark till de ursprungliga ägarna syntes utskottet därför icke böra ifrågakomma. Med anledning av det i motionen jämväl väckta förslaget om en allmän omprövning av de en gång träffade uppgörelserna — avseende närmast en omräkning av utgivna ersättningsbelopp — fann utskottet i likhet med chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen samt försvarets fastighetsnämnd en sådan åtgärd icke tillräddig med hänsyn till den prejudicerande verkan en sådan omräkning skulle få

beträffande andra fastighets- och nyttjanderättsförvärv. I syfte att mildra olägenheterna av kronans disposition av ifrågavarande markområden hade chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen funnit en tänkbar utväg vara att till vederbörande fastighetsägare återställa avverkningsrätten till skogen på de arrenderade markområdena respektive upplåta avverkningsrätt till ägarna av de stamfastigheter, från vilka markområdena försålts till kronan. Försvarets fastighetsnämnd uttalade i anledning härav, att den icke hade något att erinra mot att en utredning verkställdes i syfte att närmare undersöka om ifrågavarande åtgärd kunde leda till åsyftat resultat och vore praktiskt genomförbar. Utskottet förutsatte, att Kungl. Maj:t ägnade denna fråga uppmärksamhet och att frågan, på sätt Kungl. Maj:t funne lämpligt, bleve föremål för närmare undersökning.

Kungl. Maj:t uppdrog åt chefen för försvarsstaben att verkställa en sådan utredning, som slutfördes år 1959. Sedan ärendet remissbehandlats beslöt Kungl. Maj:t år 1964 att icke vidtaga någon åtgärd i anledning av utredningen. Av densamma framgick bl. a. att det från militär synpunkt vore möjligt att upplåta (återställa) avverkningsrätten till de f. d. fastighetsägarna (fastighetsägarna) men att detta måste ske under förutsättningar, som varierade från fall till fall. Då den avverkning, som kronan genomfört på de förvärvade (arrenderade) områdena, avsevärt växlat skulle detta kunna leda till att de förmenta orättvisor, som bleve en följd av här ifrågavarande förvärv av äganderätt och nyttjanderätt, kunde komma att ytterligare öka.

I sitt över nämnda utredning avgivna yttrande uttalade försvarets fastighetsnämnd, att det vore nödvändigt att skilja mellan den mark kronan förvärvat med äganderätt och den som kronan arrenderat med nyttjanderätt. Mark av förstnämnda slag har kronan förvärvat icke endast i Övre Norrland utan även i praktiskt taget alla delar av landet. Med hänsyn till penningvärdeförsämringen och den accentuerade uppgången av skogspriserna under den sista tioårsperioden skulle enligt fastighetsnämnden ett beslut om rätt för nu ifrågavarande fastighetsägare att få del av avkastningen medföra prejudicerande verkningar av betydande räckvidd. Vad beträffar mark, som kronan förvärvat med full dispositionsrätt, syntes enligt fastighetsnämndens mening den omständigheten att sådan dispositionsrätt till skog på arrenderade markområden så gott som uteslutande förekomme i Övre Norrland ge möjlighet att utan prejudicerande verkningar tillmötesgå ägarna till de arrenderade markområdena. Svårigheten vore emellertid att finna någon lämplig form härför. Nämnden uttalade i anslutning härtill att det utan svårighet för försvaret kunde utfärdas förbud mot all annan avverkning å den arrenderade marken än sådan, som vore oundgängligen erforderlig från militär eller skoglig synpunkt. Av överbefälhavarens yttrande över de nu föreliggande motionerna framgår att fortifikationsförvaltningen år 1964 utfärdat sådant förbud.

I sitt yttrande över dessa motioner vidhåller länsstyrelsen i Norrbottens län sin tidigare uppfattning att det finnes starka skäl för att lämna ifrågavarande fastighetsägare kompensation för de gjorda upplåtelseerna. Kompensationen bör, såvitt avser försålda områden och där åtskilliga fastigheter kunna ha hytt ägare under åren, lämnas i form av allmänna åtgärder, som äro ägnade att främja skogsbruket, såsom t. ex. förbättring av vägar och transportförhållanden inom områdena. Beträffande de arrenderade områdena böra fastighetsägarna — efter hand eller vid arrendetidens utgång — tillföras nettobehållningen av den skogsavverkning, som sker på vederbörandes område.

I likhet med överbefälhavaren delar utskottet fastighetsnämndens uppfattning att beträffande mark, som kronan förvärvat med äganderätt, frågan om särskild kompensation till förutvarande markområdesägare icke bör bli föremål för ytterligare prövning.

Såsom överbefälhavaren framhållit torde länsstyrelsens förenämnda förslag i fråga om viss kompensation, då det gäller de arrenderade områdena, icke ha varit föremål för undersökning i samma utsträckning som övriga framförda förslag. Ehuru det icke bör ifrågakomma att avsteg göres från ingångna avtal vill utskottet i likhet med överbefälhavaren och med hänsyn till de speciella omständigheter, som kunna ha förelegat, icke motsätta sig att detta spörsmål, på sätt Kungl. Maj:t finner lämpligt, må bli föremål för prövning.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 369 och II: 448, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört.

Stockholm den 1 november 1966

På statsutskottets vägnar:

GÖSTA BOHMAN

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herr Näsström, fröken Andersson, herrar Ivar Johansson, Per Jacobsson, Virgin, Svensson, Söderberg, Harry Carlsson, Bertil Petersson, Herbert Larsson, Hjorth och Rönnerberg; samt

från andra kammaren: herrar Bohman, Karlsson i Olofström, Blidfors, Almgren, Mellqvist, fröken Elmén, herrar Bergman, Nihlfors, Lindholm, Johansson i Norrköping, Gustafsson i Kårby, Gustafsson i Uddevalla, Nelander, Mattsson och Petersson.

Reservation

av herr *Petersson*.

Överbefälhavaren (14.9.1966)

Problemkomplexet ang. vissa militära markersättningsfrågor i Övre Norrland har tidigare behandlats av riksdagen. Med anledning av motion AK 1956: 72 inforrades genom FÖD skr 26/5 1956 chefens för försvarsstaben yttrande. Detta översändes till riksdagens statsutskott med skr. Fst/A 17/9 1956 nr 6: 16.

I kbr. 8/3 1957 uppdrogs åt chefen för försvarsstaben att utreda i vad mån förutsättningar från militära synpunkter fanns att vad beträffar vissa av 1942 års militära markersättningsnämnd (sedermera 1944 års markersättningsdelegerade) inköpta och arrenderade markområden i Norrbottens län till vederbörande fastighetsägare återställa avverkningsrätten på de arrenderade markområdena respektive upplåta avverkningsrätt till ägarna av de stamfastigheter, från vilka markområdena sålts till kronan.

Utredningen överlämnades till Konungen av chefen för försvarsstaben med skr. Fst/A 29/12 1959 nr 10: 5. Kungl. Maj:t beslöt sedermera 6/5 1964 att icke vidtaga någon åtgärd i frågan.

Av utredningen framgick bl. a.

att de områden som berörs omfattar 5 530 har. Totalt berörs 880 olika fastighetsägare, varav 305 beträffande den förvärvade och 575 beträffande den arrenderade marken;

att de militära betingelserna att återställa (upplåta) avverkningsrätten sammanhänger med skogens maskerande (skylande) verkan. Skog, som finns i de militära anläggningarnas grannskap, måste skötas på ett sådant sätt att icke systemet i befästningsanläggningarna framträder. Avverkningen måste här anpassas såväl till skogens utseende närmast intill befästningarna som till dess utseende på längre bort belägna avsnitt (skogsområden utanför den militärt disponerade marken). De skogsvårdande faktorerna får betydelse först i andra hand. Vissa smärre områden har slutligen en sådan militär betydelse, att personal som icke tillhör försvarsväsendet, av säkerhetsskäl icke bör medgivas tillträde till desamma;

att en indelning av de ifrågavarande markområdena i fyra grupper gjordes.

1) »inaktuella lägerområden» — där avverkningsrätten kan upplåtas utan några som helst inskränkningar,

2) »aktuella lägerområden» — där avverkningens omfattning och tidpunkten för densamma måste bestämmas av de militära myndigheterna,

3) »befästningsområden (utom skansar)» — där avverkningsrätten kan upplåtas enligt samma betingelser som för »aktuella lägerområden»,

4) »skansar» — inom vilka områden av säkerhetsskäl tillträde icke bör medgivas annan än inom försvaret anställd personal. Någon avverkning av ekonomisk betydelse torde icke komma att äga rum inom dessa områden;

att chefen för försvarsstaben bedömde att det med möjliga åtgärder icke

med säkerhet kommer att gå att helt undanröja den irritation mellan befolkning och försvarsmakt, varom talas i den motion (AK 1956: 72), som föranlett utredningen.

Avverkningen, som kronan genomfört på de förvärvade (arrenderade) områdena, växlar avsevärt. Detta kan komma att leda till att de förmenta orättvisor, som blev en följd av här ifrågasvarande förvärv av äganderätt och nyttjanderätt, kan komma att öka ytterligare;

att det är föga troligt att annat än ett litet fåtal fastighetsägare (f. d. fastighetsägare) under senare år har känt missnöje med de avtal, som tecknades för över 15 år sedan. Om frågan nu åter rivs upp utan att kunna lösas på ett för alla parter tillfredsställande sätt, kommer detta att ge ny näring åt det eventuella missnöjet.

Motionen säger i sin beskrivning av hur utredningen tillkommit och remissbehandlingen av densamma bl. a. att »utredningsuppdraget därmed gavs åt den myndighet vars underställda instanser handlagt de ärenden som ingick i utredningsuppdraget». 1942 års militära markersättningsnämnd tillsattes emellertid av Kungl. Maj:t. Denna nämnd antog sedermera benämningen 1944 års markersättningsdelegerade, när den fullgjorde vissa uppdrag, som — enligt medgivande av Kungl. Maj:t — anförtroddes nämnden av dåvarande arméförvaltningens fortifikationsstyrelse. Nämnden och delegerade var således icke några försvarsstaben underställda instanser.

I motionen framhålls vidare att någon närmare och sammanfattande avvägning av de förslag till lösning, som förts fram icke redovisats. Överbefälhavaren vill här hänvisa till det underdåniga utlåtande över utredningen, som försvarets fastighetsnämnd avgivit 4/3 1961. Enligt överbefälhavarens uppfattning redovisas i utlåtandet en allvarlig och noggrann prövning av framförda förslag till lösning. Av fastighetsnämndens utlåtande framgår att nämnden anser det nödvändigt att skilja mellan å ena sidan den mark kronan förvärvat med äganderätt och å andra sidan den mark kronan arrenderar med full nyttjanderätt. Nämnden anför sålunda bl. a. följande:

»Vad först angår den av kronan förvärvade marken måste vid bedömandet av länsstyrelsens förslag beaktas att kronan under och efter andra världskriget förvärvat ett stort antal fastigheter med ofta betydande skogstillgångar icke endast i Övre Norrland utan även i praktiskt taget alla delar av landet. Med hänsyn till penningvärdeförsämringen och den särskilt under sista tioårsperioden accentuerade uppgången av skogspriserna kan sannolikt på många andra håll påvisas en för säljaren ogynnsam relation mellan å ena sidan den erlagda köpeskillingen och å andra sidan det stegrade värdet å den försålda skogen av liknande slag som den som förekommit i Övre Norrland. Det synes därför icke möjligt att låta de här ifrågasvarande fastighetsägarna få del av avkastningen från skogen utan att en sådan åtgärd skulle få prejudicerande verkningar av betydande räckvidd.»

Av fastighetsnämndens utlåtande framgår jämväl att statsutskottet i sitt utlåtande över motionen 1956 (1:a avd. 174/1956) beträffande en ifrågasatt omräkning av utgivna ersättningsbelopp icke fann en sådan åtgärd tillräddig med hänsyn till den prejudicerande verkan densamma skulle få.

Överbefälhavaren delar helt dessa synpunkter och anser med hänsyn härtill beträffande *mark som kronan förvärvat med äganderätt* att det icke bör bli föremål för någon prövning huruvida och i vilken form ytterligare ersättning eventuellt skulle kunna ske till förutvarande markområdesägare.

I fastighetsnämndens utlåtande tas sedan problemet upp med *mark som kronan förvärvat med full dispositionsrätt*. Nämnden anför: »Den ersättning, som utgavs till markägarna, avvägdes givetvis med beaktande av den omfattande dispositionsrätt, som kronan förskaffade sig, men uppenbarligen kan den oinskränkta dispositionsrätten i och för sig ge anledning till missnöje. Den omständigheten att dylik dispositionsrätt till skog på arrenderade markområden så gott som uteslutande förekommer i här berörda bygder synes ge möjlighet att utan prejudicerande verkningar tillmötesgå ägarna till de arrenderade markområdena. Svårigheten är emellertid att finna någon lämplig form härför.»

Fastighetsnämnden granskar sedan de olika förslag till lösning som framförts, men finner att ingen av antydda utvägar kan anses ur rättvisesynpunkt tillfredsställande.

I sin sammanfattning av utlåtandet anför nämnden bl. a.: »För att emellertid ägarna till de arrenderade markområdena skall få en bättre ställning gentemot kronan i vad avser det framtida ekonomiska utbytet av skogen å dessa områden anser nämnden det utan olägenhet för försvaret kunna utfärda förbud mot all annan avverkning å den arrenderade marken än sådan, som är oundgängligen erforderligt ur militär eller skoglig synpunkt.»

Överbefälhavaren vill i detta sammanhang framhålla att något sådant förbud icke utfärdats av Kungl. Maj:t. Fortifikationsförvaltningen foreskrev emellertid i september 1956 att avverkningar t. v. icke fick ske varken på av kronan med äganderätt innehavd mark eller på av kronan arrenderad mark utan förvaltningens medgivande i varje särskilt fall.

Sedan Kungl. Maj:t, jämlikt ämbetskrivelse 6/5 1964, förklarat sig finna vad i ärendet förekommit icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd, meddelade fortifikationsförvaltningen till befälhavaren för Kalix försvarsområde i skr. 26/5 1964 följande:

1. Avverkningsförbudet upphävs beträffande all ifrågavarande, av kronan med *äganderätt* innehavd mark.

2. Beträffande skogar på av kronan *arrenderad* mark må intill arrendetidens utgång endast vidtagas sådana avverkningsåtgärder, som är oundgängligen erforderliga ur militär eller skoglig synpunkt. Fråga om behovet av sådan avverkning skall i varje särskilt fall underställas FortF för prövning.

I motionen FK 1966: 369 och AK 1966: 448 framhålls att en av de möjligheter att mildra olägenheterna av kronans disposition av ifrågavarande markområden — och som har diskuterats i de avgivna remisserna över utredningen — är att markområden, som ej längre erfordras för försvarets behov, skall återgå till de ursprungliga fastighetsägarna. Rörande detta vill överbefälhavaren till en början erinra om att fortifikatoriska försvarsanläggningar i fred alltfört utbyggs i Övre Norrland. Utbyggnad sker i den takt som tillgängliga medel — bl. a. från AMS — medger. För att i ett beredskapsläge snabbt kunna tillgodose kravet på ökad utbyggnadstakt måste markområden, som nu icke rymmer befästningar (skansar), därför kunna omedelbart disponeras av kronan. Överbefälhavaren vill i anslutning härtill understryka följande som framfördes i chefens för försvarsstaben yttrande 17/9 1956:

»Det synes otvetydigt att de markområden, som avses i motionen sålunda måste tillmätas en väsentlig betydelse ur försvarssynpunkt och att de bästa handlingsmöjligheterna beroende på det utrikespolitiska läget och

de ekonomiska betingelserna säkerställas genom att dessa områden kunna som hittills disponeras av försvaret med äganderätt eller långfristig nyttjanderätt. Ur försvarets synpunkt synes därför nödvändigt att motsätta sig att den mark, som nu disponeras av kronan, återgår till de ursprungliga ägarna.»

Både i försvarsstabens utredning och i remissbehandlingen av denna har prövats olika vägar att nå en lösning rörande ersättningsfrågorna.

I motionen FK 1966: 369 och AK 1966: 448 begärs nu en ny utredning. Länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker i sitt yttrande till överbefälhavaren en ny förutsättningslös utredning samtidigt som den vidhåller sin tidigare i underdåniga utlåtanden redovisade uppfattning.

Överbefälhavaren kan icke finna att några nya omständigheter tillkommit sedan 1964 som motiverar en förnyad utredning, varför förslaget om en sådan avstyrkes.

I sitt utlåtande 17/12 1962 för dock länsstyrelsen i Norrbottens län fram ett reviderat förslag till lösning, innebärande att fastighetsägarna — efter hand eller vid arrendetidens utgång — skulle tillföras nettobehållningen av den skogsavverkning, som sker på vederbörandes område. Detta förslag har — såvitt det är känt för överbefälhavaren — icke varit föremål för undersökning i samma utsträckning som övriga tidigare framförda förslag. Överbefälhavaren vill därför icke motsätta sig att en till detta förslag begränsad prövning genomföres. Denna prövning bör ske genom Kungl. Maj:ts försorg.

Militärbefälhavaren för VI. militärområdet biträder överbefälhavarens utlåtande.

Länsstyrelsen i Norrbottens län (19.8.1966)

I underdåniga utlåtanden den 27 juli 1960 och den 17 december 1962 har länsstyrelsen redovisat sin uppfattning i den av de nu aktuella motionerna berörda frågan samt därtill framlagt förslag till lösning av frågan om kompensation åt berörda fastighetsägare. Utlåtandena bifogas.¹

Länsstyrelsen vidhåller sin uppfattning, att starka skäl föreligger att lämna de fastighetsägare i Norrbotten, som under 1940-talet sålde eller arrenderade skogsområden till kronan, kompensation för de gjorda upplåtelsena. Såsom länsstyrelsen i utlåtande den 17 december 1962 föreslagit bör kompensationen lämnas, såvitt avser försålda områden, i form av allmänna åtgärder, som är ägnade att främja skogsbruket, och såvitt gäller arrenderade områden i form av direkt ersättning för avverkad skog. Då arverkning på arrenderad mark enligt vad som framgår av försvarsstabens utredning angående »Avverkningsrätten på vissa fastigheter i övre Norrland» (sid. 7 och 8 »Avverkningsförhållanden») hittills varit obetydlig, torde det icke finnas anledning att befara att länsstyrelsens förslag skulle medföra komplikationer ur rättvisesynpunkt.

Länsstyrelsen tillstyrker motionärernas förslag om utredning. Utredningen bör enligt länsstyrelsens mening vara förutsättningslös.

¹ Ej här medtagna.

Lantbruksnämnden i Norrbottens län (9.8.1966)

Lantbruksnämnden har den 4 maj 1960 lämnat yttrande i motsvarande ärende, vilket yttrande bifogas i avskrift.¹

Lantbruksnämnden, hemställde genom skrivelse den 13 juni 1963 — se bifogad avskrift² — hos militärbefälhavaren i Boden att få förvärva fastigheterna Puostijärven—Alapää 6: 3, 9: 4, 9: 5 samt Ekfors 1: 2 i Hietaniemi socken om totalt 49,6 ha, för att infoga fastigheterna i en planerad gemensamhetsskog i vilken de skulle utgjort ett värdefullt tillskott. Framställningen gav inget positivt resultat, men gemensamhetsskogen är bildad och avyttrad.

Lantbruksnämnden vill understryka vad nämnden uttalade i sin skrivelse av den 4 maj 1960. Därutöver vill nämnden anföra följande.

Totalt omfattar de av de militära myndigheterna disponerade områdena öster om Luleälven 5 530 ha till största delen skogsmark, dvs. en areal som ungefär motsvarar skogstillgången i en medelstor jordbruksby i Norrbottens kustland. Huvudparten av dessa arealer ligger inom områden där det med hänsyn till näringslivets ensidiga struktur är nödvändigt att på allt sätt erbjuda arbetskraften produktiv och lönsam sysselsättning, t. ex. genom skapandet av bärkraftiga jord- och skogsbruksenheter. Sammanlagt kan de här ifrågakvarande områden bedömas ge en skogsavkastning som med tanke på arbetskraftsbehovet skulle vara i storleksordningen 10-årsarbetare. Även om avverkning tidvis sker också under nuvarande förhållanden, torde den endast innebära sporadiska arbetsmöjligheter för ortsborna.

Utöver ovannämnda tillskott till sysselsättningen skulle, om de militära områdena kunde tillföras angränsande marker, genom försäljning eller genom upplåtelse av avverkningsrätt, även en gynnsam effekt av bättre arrendering och bättre driftsplanering erhållas.

Lantbruksnämnden anser därför att starka skäl talar för att frågan prövas på nytt. Därvid bör inga inskränkningar göras i förhand, utan också mark som nu äges av Kronan bör bli föremål för prövning. Inaktuella områden, antingen de arrenderas eller äges av Kronan, bör kunna avyttras eller upplåtas med avverkningsrätt. Lantbruksnämnden kan ej heller finna annat än att en sådan åtgärd ur rättvisesynpunkt måste vara bättre än att dessa områden skall behållas av Kronan om de inte längre behövs för försvarsändamål.

I motionen framföres ett förslag att eventuell kompensation till tidigare markägare skulle kunna lämnas exempelvis från lantbruksnämndens fastighetsinnehav. Till detta får lantbruksnämnden anföra att nämndens innehav ju i första hand användes för strukturrationalisering av det enskilda jord- och skogsbruket och därför tillföres bestående enheter, oavsett om dessa har något anspråk på kompensation för mark som upplåtits för militärt ändamål eller ej. Skulle det bli aktuellt med anspråk av lantbruksnämndens fastighetsinnehav till icke bestående och icke aktiva enheter, bör detta krav vägas mot rationaliseringsbehovet hos de bestående enheterna och sålunda prövas från fall till fall.

Med hänsyn till det ovan anförda får lantbruksnämnden tillstyrka den i motionen föreslagna utredningen samt att denna utredning därvid även beaktar behovet av storleks- och strukturrationalisering av jord- och skogsbruket inom berörda områden.

¹ Ej här medtaget.